

Pollmann Ferenc

Második nekifutásra

Még egyszer a „marcona” történelemről

– Ejnye, kedves Tótom, hogy van a fejében az a sisak?
 – Jól van az úgy, ahogy van, mélyen tisztelt őrnagy úr!
 (Fábrí Zoltán: *Isten hozta, őrnagy úr!*)

FÉLREÉRTÉSEK

A *Korall* 33. számában megjelent írásom¹ visszhangja miatt szükségét érzem annak, hogy az ott kifejtett gondolatokra még egyszer visszatérjek. Bírálóim nem egy esetben alaposan félreértett szavaimra alapozzák kritikájukat, és még az egyetértésüket kinyilvánítók számára is – legalább részben – homályban lát-szik maradni mindaz, amit voltaképpen mondani akartam. E félreértések néha egészen banálisak. Egyik tiszteletre méltó pályatársam például saját keresztnéve és az általam megszemélyesíteni próbált halhatatlan drámahős, Tiborc között vélt felfedezni valamely rosszindulatú párhuzamot, amit természetesen nyomban rossz néven is vett. De hasonlóképpen nyilvánvalóan félreértés áldozatául esett az MTA Hadtudományi Bizottsága is: a testület ez év február 4-i ülésén – az interneten olvasható beszámoló² tanúsága szerint – úgy foglalkozott a szóban forgó cikkel, mint amelynek (néven nem nevezett) szerzője szerint „a hadtörténelemnek semmi köze nincs a hadtudományhoz.” A *Korall* olvasói könnyűszerrel meggyőződhetnek arról, hogy én az inkriminált megállapítást a cikkemben *nem* írtam le. A sajnálatos jelenség magyarázatát kénytelen vagyok saját stílusom homályos voltában keresni. Úgy látszik, minden igyekezetem dacára nem sikerült elsőre kellőképpen megvilágítanom mondandómat. Ez magyarázza e második próbálkozást.

Eredeti cikkemre két írásbeli reagálás is érkezett, amelyek a *Korall* e számában olvashatók. Csikány Tamás írására csak röviden térek ki, Markó György hosszabb lélegzetű vitacikkéhez azonban több mondanivalóm is van.

¹ „Marcona” történelem: hadtörténetírás határon innen és túl. *Korall* (9.) 33. 120–128.

² http://www.mtahtb.zmne.hu/2009_02_04_tudositas.htm (A letöltés időpontja: 2009. 03. 19.)

KÉT ELMARADT VITA HELYETT...

Markó György nem ért velem egyet, amikor én a szakma helyzetét tisztázó viták elmaradását sajnálatosnak tartom. Ezt azzal indokolja, hogy mindkét, szerintem egy ilyen vitához apropót kínáló írás csupán „agitpropka” volt. Csak sejtéseim vannak arra vonatkozólag, mit ért az adott kontextusban tisztelt vitapartnerem ezen a kifejezésen.³ Mindenesetre, ha az említett cikkek írói valóban „valamiféle harcos antifasiszta hozzáállást vártak el a Hadtörténeti Intézet és Múzeum dolgozóitól”, ami *természetesen* elfogadhatatlan, miért ne lehetett volna ennek hangot is adni? Vagy a vita pusztá fölvállalása is egyenértékű a másik fél álláspontjának magunkévá tételével? Esetleg Markó György szerint az „apolitikus hadtörténetírás” művelője minősítés *elutasítása* változtatná újra a politika szolgátlányává a hadtörténetírást?

Úgy gondolom, hogy az alaptalan (vagy éppenséggel akár bármilyen mértékig jogos) vádakra adandó válaszon kívül is a honi hadtörténetírásnak hallatnia kellene a hangját egy sor, a mai magyar társadalmat foglalkoztató kérdéssel kapcsolatban. Hogy csak egyetlen példát említsek: a hősi halottak, illetve a katonahősök fogalmának értelmezése már az 1996-os Somogyi Győző-kiállítás kapcsán napirendre került, de azóta sem tisztázódott megnyugtató módon. Tisztelt vitapartnerem nyilván úgy gondolja, hogy egy ilyen kérdésben lehetetlen állást foglalni úgy, hogy annak ne legyen politikai vetülete, és azzal máris oda a hadtörténetírás függetlensége. Tényleg álnaivitás feltételezni, hogy létezhet szakmailag megalapozott, ennél fogva támadhatatlan válasz legfontosabb kérdéseinkre?

VÁLASZFALAK, AVAGY „IGAZI” TÖRTÉNÉSZEK KONTRA „MÁSODRENDŰ” TUDÓSOK

Markó György szerint történész és hadtörténész között az igazi „törésvonal” bizonyos speciális ismeretek birtoklása, illetve ezek hiánya terén mutatkozik meg. Eltekintve a megkülönböztetés jelzésére általa használt kifejezéstől, magam is egyetértek a különbözőség lényegére vonatkozó megállapításával: a hadtörténész olyasvalamit tud, amit a nem hadtörténész nem tud, mondhatni ez teszi őt hadtörténésszé. Milyen mármost a két csoport egymáshoz való viszonya? Vitapartnerem szerint a fentebb említett különbségen kívül értékbeli szinteltérés – és ebből fakadó láthatatlan válaszfal – nem létezik, az csupán az én (és néhány hozzászómon hasonlóan gondolkodó kollégám) víziója. (Ő maga – mint írja – sohasem tapasztalta, hogy a szakma „a második vonalba” számúzte volna.) Talán valóban így is van, és már-már hajlamos is lennék elfogadni, hogy csupán valamiféle hadtörténeti *Minderwertigkeitsgefühl* hatását érzékelem magamon. Később azonban

³ Markó György további nyelvi feladványai közül az *öremüzt* már sikerült megfejtenem, ellenben a *hotöatin* még dolgozom.

elbizonytalanodom, amikor Markó György kritikáját olvasom arról az elképzelésemről, hogy a hadtörténelem esetleg átkerülhetne az MTA IX. osztályától a II. osztályhoz. Tisztelt vitapartnerem ugyanis – megmagyarázandó, miért érdekelték maguk a hadtörténészek is abban, hogy a hadtudósok bizottsága minősítse őket akadémiai tagságra alkalmasnak – így érvel: „[L]ehet bármilyen tehetséges és rendelkezhet imponáló életművel egy hadtörténész, esélye sincs elnyerni az akadémiai tagságot a sok-sok – természetesen ugyancsak kitűnő adottságokkal és lehengerlő publikációs jegyzékkel rendelkező – történész *ellenében*.” (Kiemelés – P. F.) Én magam ugyan elképzelhetetlennek tartom, hogy Markó György sejtése ebben az esetben találkozik a valósággal, de ezek szerint valamiféle válaszfal mégiscsak létezik, ha a történészekkel szemben a mégoly tehetséges hadtörténész esélytelenként indulna a tagságért?! Ha mégsem így van, úgy tisztelt vitapartnerem nyilván számíthat a Hadtudományi Bizottság tagjainak szemrehányására, akár még hevesebbre is, mint amilyenben nekem volt részem a hadtörténelem „elorzásának” pusztá felvetéséért.⁴

Markó György szerint az alapvető katonai ismeretek megléte nélkül lehetetlen a hadtörténelem művelése. (Ugyanezt a gondolatot fejtegeti egyébként írásos hozzászólásában Csikány Tamás is, aki különbséget tesz „az általánosságban művelt hadtörténelem és azon hadtörténelem között, amely a hadtudomány forrása és alapja”.) Alapjában véve nyilván igaza van; kérdés azonban, mire vonatkoznak ezek az alapvető katonai ismeretek. Írásából kikövetkeztethetően olyan tudásról van szó, amit kizárólag a tisztképzés keretében lehet elsajátítani. Erre utal a hadtörténész „előállítására” kínált receptje is: „[V]égy egy tehetséges katonatisztet és végeztess el vele utólag a történelem (levéltár, muzeológia) szakot, vagy fordítva: egy hadtörténet iránt érdeklődő történészt iskolázz be a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre!” Fontos továbbá még a hegymászás és a fringiaforgatás gyakorlása is, ám e kicsit maximalistának tűnő kritériumrendszer érvényesítése esetén például napjaink egyik legismertebb és egyben talán legnépszerűbb hadtörténésze, a brit John Keegan aligha folytathatná hivatását és oktatott volna 26 éven át hadtörténetet a sandhursti Királyi Katonai Akadémián, mivel – gyermekkora óta – tolószékhez van kötve...

Véleményem szerint az alapvető kérdés a hadtörténelem mint diszciplína érvényességi köre, ettől függ ugyanis, *mennyire speciálisan katonai* ismeretekre van szükség a műveléséhez. Eredeti cikkemben abból a megállapításból indultam ki, hogy ezen a téren az utóbbi néhány évtized folyamán jelentős változások következtek be: ma már lényegesen tágabb kérdéskörre szokás elfogadottnak tekinteni a hadtörténetírás illetékességét – legalábbis ez a helyzet a külhoni szaktudományban. Semmit sem írtam ugyanakkor arról, mint azt tisztelt vitapartnerem feltételezi, hogy a hagyományos kérdésekkel foglalkozó és hagyományos

⁴ Ez utóbbi realitása egyébként nagyjából annyi, mint ha – mondjuk – 1980 körül azzal az ötlettel álltam volna elő, hogy Magyarország a Varsói Szerződés helyett ezentúl tartozzon a NATO-hoz. A képzelhető reakció hevesége azért nyilván felülmúlta volna (valamivel) a mostani felzúdulását.

módszereket alkalmazó hadtörténetírás valamilyen módon alacsonyabb értékű vagy felesleges volna, művelőit kevesebb megbecsülés illethetné, mint az „újmódi” teóriák híveit. Azt ellenben érzékeltetem, hogy szerintem kívánatos lenne, ha a hazai hadtörténetírás is több nyitottságot mutatna a társadalomtörténeti megközelítésű kérdések iránt, mivel csakis így járulhat hozzá az eddiginél nagyobb mértékben a régebbi korok történetének komplex megismertetéséhez. Minél szűkebbre vonja ugyanis a hadtörténetírás saját érdeklődési körét, minél inkább döntően a hagyományos területekre, azaz a háborúk és a hadseregek történetére, a hadviselés elméleti és gyakorlati kérdéseire koncentrál, annál inkább igaz lesz a (többek között) vitapartnerem által is hangoztatott megállapítás a speciálisan katonai ismeretek szükségességéről. Csakhogy ezek a speciálisan katonai ismeretek a tisztképzésen kívül aligha hasznosíthatóak: a szélesebb értelemben vett történészszakma aligha tud belőlük profitálni. Szerintem a honi hadtörténetírás éppen azzal bizonyíthatná be saját fontosságát a társtudományok számára, ha egyre nyitottabbnak mutatkozna az együttműködés iránt. Ennek azonban feltétele, hogy kiszélesítse érdeklődését és gyarapítsa módszereit. Ismétlem: ennek nincs köze a tradicionális hadtörténetírás lebecsüléséhez! Ezért érzem mélyszélesen méltánytalannak tisztelt vitapartnerem sorait arról, hogyan veregetem meg „dicsérőleg” egyes kollégáim vállát, másokat ellenben „szakbarbárnak” titulálok. Nem, kedves Markó kolléga, én erről a kérdésről másként gondolkodom: sohasem vontam kétségbe a tradicionális hadtörténetírás létjogosultságát, hiszen magam is azt művelem. Ettől függetlenül azonban tisztában vagyok azzal, hogy a továbblépéshez szükség van változásra, elsősorban szemléletben, másodsorban alkalmazott módszerek tekintetében. A következtetéseket természetesen mindenkinek magának kell levonnia, hiszen az „újmódi” követése szabadon választott, nem kötelező.

A „MEGOLDÁSNAK SZÁNT VÁLOGATOTT SÉRTÉSEK” ÉS MÁS EFFÉLÉK

Tisztelt vitapartnerem hozzászólása elején hangsúlyozza, hogy nem a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatójának tudományos helyetteseként kíván véleményt mondani írásomról. Ezzel együtt mégis szerencsés körülmény, hogy olyan emberként szól hozzá a vitához, akinek – éppen beosztásából fakadóan – megfelelő rálátása van mindazokra a kérdésekre, amelyeket a cikkemben érintettem. Így nyilván jobban ismeri nálam például a megüresedő álláshelyek betöltésénél figyelembe veendő szempontokat. Ennélfogva kénytelen vagyok tőle elfogadni, hogy a „nem kizárólag szakmai szempontok”-ra történő utalásommal sikerült megsértenem közvetlen kollégáimat. Akit *mindezzel* megsértettem, attól a legőszintebben bocsánatot kérek, és kijelentem, hogy nem volt szándékomban bárkit is méltánytalanul kezelni. Szerencsés körülmény továbbá, hogy tisztelt vitapartneremnek a tudományos tanács működéséről is nálam pontosabb képe van.

Ezzel kapcsolatban el kell ismernem, hogy *az az* alternatíva, amit a jelenlegi állapottal szemben felvázolt, miszerint (saját szavaival) „ezentúl keményen megszabnám a feladatokat, szájam íze szerinti kutatási témát osztanék egyes kollégáknak, és rigorózusan számon kérném a tervek megvalósulását”, egyáltalán nem tűnik számomra kívánatosnak, és csakis hálával tartozom azért, hogy egyelőre eltekintett az alkalmazásától!

Azon ugyan esetleg el lehetne gondolkodni, vajon nem képzelhető-e el további alternatíva az említett kettőn kívül, például olyan, amelyben a tudomány művelésében érdekelt és ilyen-olyan módon érintett kutatók együttesen munkálhatnának ki közös programokat és vitathatnák meg a végrehajtás során jelentkező problémákat, és így tovább. De mondom, inkább maradjon a mostani.

A *Hadtörténelmi Közleményekről* tett megjegyzésem – mint Markó György megállapítja – ugyancsak tévedés, igaz, ennek súlyát némileg csökkenti, hogy mintegy fél évvel a kedvező változások bekövetkezése előtt aligha sejthettem, mit hoz a jövő. Mielőtt azonban a szerkesztőség állományának megduplázódása feletti öröm túlságosan eluralkodhatna rajtam, eszembe ötlük, hogy az egyik új munkatárs *igazgató*, azaz a lapkészítés gyakorlati végrehajtásában viszonylag kevesebb szerepet tölt be, a hamarosan nyugdíjba készülő kolléga pedig a szerkesztőség létszámát gyakorlatilag újra az eredeti két főre redukálja (miközben annak „feladatköre is kibővült”), így máris kevésbé tűnik hiteltelennek eredeti állításom.

Ezt követően tisztelt vitapartnerem sorra veszi a „kibontakozási javaslatom” egyes pontjait. Nyilván az én hibám, hogy az eredeti cikkből nem derül ki: ezek a pontok egy logikus (vagy számomra annak látszó) gondolatmenet elemei, és nem készült hozzájuk – ahogy ma oly divatos – *megvalósíthatósági tanulmány*. Az elsőről (a hadtörténet átirányításáról az MTA IX. osztályától a II.-hoz) már idéztem Markó György véleményét: elismerésre méltónak tartom őszinteségét. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban Csikány Tamás is kifejti álláspontját, és hitet tesz a hadtörténet mint a hadtudomány része felfogás mellett, amiből következően az egyetlen lehetséges megoldásnak tekinti a jelenlegi állapotot. Ám azonnal enged is határozottságából, mondván: a hadtörténet, mint a történelemtudományok „eleje” méltó helyen lehetne akár a II. osztály kebelén belül is. Ráadásul még csak említést sem tesz arról, milyen indoklással vezényelném én át a nevezett diszciplínát új helyére.

Köszönettel tartozom Markó Györgynek továbbá azért is, hogy a virtuális hadtörténelmi központ megalakítására vonatkozó gondolatomat „remek ötlet”-nek minősíti. Igaz, ezzel kapcsolatban az olvasókkal megosztott vízióját a Történettudományi Intézet Üri utcai kapuja előtt bebocsátásra váró hadtörténészekről nem tudom (vagy inkább nem merem) értelmezni... Ami a hadtörténészképzés egyetemi szintű biztosítására vonatkozó javaslatomat illeti, tisztelt vitapartneremmel ellentétben én nem gondolom, hogy a különféle egyetemeken tanító egykori kollégáimat szakbarbárnak minősítettem volna pusztán azzal, ha a tradicionális hadtörténetírás művelőinek nyilvánítom őket. Annál is kevésbé, mivel emberileg (is) nagyon jó viszonyban állok velük, és csak a tisztelet hangján szólhatok

tudományos tevékenységükről. Azt azonban fenntartom, hogy az említett felsőoktatási intézményekben elsősorban az ő személyük a garanciája a hadtörténeszek képzésének, és kívánatos, hogy majdani nyugdíjba vonulásuk *után* is garantálható legyen az utánpótlás képzésének ez a formája. Végezetül pedig engem is – Markó Györgyhöz hasonlóan – *túláradó* öröm tölt el saját intézményem eredményeinek pusztá felsorolását olvasva. Talán még abban is egyetértünk, hogy a „Hadtörténeti Intézet és Múzeum jövőbeli sorsának kérdését nem ilyen vitacikkkel kell eldönteni, hanem szorgos munkával.” Ennél jobban megírt cikkekkkel és szorgos munkával – amely utóbbi nem csupán színtiszta demagógiának tűnik, hanem valószínűleg tényleg az is. Ettől függetlenül – és ebben maradéktalanul egyezik a véleményünk – igaz.

A NEW MILITARY HISTORY ÉS FÖLDI PÁL

Hogy milyen munkáról lehet itt szó, arra nézve figyelemre méltó megjegyzés olvasható Csikány Tamás hozzászólásában. Mint írja: „[s]emmiképpen nem tartom viszont követendő útnak azt, hogy a magyar hadtörténeszek is felzárkózzanak ahhoz a hadtörténelmi szenzációkat kereső, hatalmas történelmi ívet leíró, hivatkozások nélküli új irányzathoz, amelyet sok, igen rossz, szakszerűtlen fordításban megjelenő kiadvány példáz a honi könyvesstandokon.” Szerinte az *új hadtörténetírás* a magyar olvasóközönség számára ezeken a silány munkákon keresztül jelenik meg. Én úgy gondolom, ez tévedés: ezeknek a könyveknek semmiféle közük nincs a *new military history* jegyében fogant szaktudományos művekhez. Senki ne gondolja, hogy Földi Pál tucatkönyvei jelentik az új irányzatot. De abban igaza van Csikálynak, hogy a magyar olvasók alig-alig találkoznak megfelelő fordításban megjelenő, valóban új személetű és megközelítésű szakirodalommal. Nagyon jó, hogy a már említett John Keegan több könyve – igaz jelentős késéssel – immár magyarul is olvasható. A honi hadtörténetírásnak ugyanakkor fontos feladata lenne, hogy a modern külföldi szakirodalom hazai megjelentetését szakmailag elősegítse – azon kívül természetesen, hogy maga is produkál megfelelően színvonalas műveket. Ebben a munkában minden érintett szakember megtalálhatja a maga feladatát a Hadtörténeti Intézetben vagy a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen, esetleg máshol. A fontos az, hogy előre kell tekintenünk. Hogy ne maradjon tartósan szemünkbe csúsza a sisak, mint Örkeny halhatatlan tűzoltóparancsnokának, Tót Lajosnak...